

Małgorzata Oleniacz

PROBLEMATYKA KONCEPCJI ŻYCIA W PORADNICTWIE REHABILITACYJNYM

Choroba i niepełna sprawność są wypadkową wielu sytuacji i choć ujawniają się przede wszystkim w zaburzeniach somatycznych, są ważną kwestią w biografii człowieka chorego. Można mieć wrażenie, że nic nie dostarcza tak wielu okazji do refleksji nad życiem, jak właśnie choroba czy niepełnosprawność. Choroba, niepełnosprawność zmienia pozycję społeczną chorego i implikuje proces rehabilitacyjny, to zaś wyzwala burzliwe emocje, reorganizuje codzienne życie, reformuje postawy i orientacje życiowe, może rodzić dylematy moralne. Zwracają na to uwagę psychologowie, lekarze, rehabilitanci i duchowni. Z tych też to powodów wydaje mi się, że w procesie pomagania osobom z wszelakimi niepełnosprawnościami warto sięgać do nieco zapomnianej dziś koncepcji poradnictwa życia Henryka Kai. Celem niniejszego opracowania jest zatem przypomnienie oraz ukazanie w kontekście aktualnych uwarunkowań poradnictwa rehabilitacyjnego koncepcji poradnictwa sformułowanej przez Henryka Kaję w latach 70. XX wieku, zakładającej potrzebę metafizycznej bazy oraz określonej filozoficznej koncepcji człowieka, nazwanej przez Kaję poradnictwem życia. Na początku przedstawię krótki zarys rozumienia rehabilitacji jako obszaru działań poradniczych i przybliżę niektóre aspekty poradnictwa rehabilitacyjnego. W dalszej kolejności poprzez przedstawienie założeń poradnictwa życia H. Kai skupię się na promowanej przez niego idei życia – życia z jakością, w której najważniejszą kategorią staje się światopogląd.

Zmiany w ujmowaniu rehabilitacji

Poradnictwo rehabilitacyjne – jeden z rodzajów poradnictwa – w sposób oczywisty wiąże się z (różnie rozumianym i różnie definiowanym) procesem rehabilitacji. Słownikowe definicje rehabilitacji odnoszą się głównie do aspektu prawnego i medycznego. Jej etymologia wiąże się z łacińskim *habilitas* i oznacza zdatność, zręczność. Po dodaniu przedrostka *re* – znów, na nowo – oznacza ponowną, przywróconą zdatność, zdolność, sprawność. Roman Ossowski zauważa, że w polskiej tradycji językowej

terminu *rehabilitacja* używa się na oznaczenie procesu oczyszczania się z winy¹. Być może z tego powodu w XX wieku w obszarze nauk pedagogicznych, w określaniu procesu „usprawniania”, przywracania zdatności częściej używano pojęcia rewalidacji (od słowa *validus* – mocny, zdrowy, sprawny). Zamienne stosowanie obu terminów proponował Aleksander Hulek, twierdząc, iż w obu przypadkach „chodzi w istocie o to samo – działanie kompleksowe i jednolite, jako cel zakładające powrót w możliwie maksymalnym stopniu jednostki poszkodowanej na zdrowiu do normalnego życia”². Jednak w praktyce termin *rewalidacja* zarezerwowany był dla pedagogiki i kształcenia specjalnego, termin *rehabilitacja* zaś dla medycyny i leczenia³.

Przemiany w rozumieniu i realizowaniu rehabilitacji przebiegały w kilku aspektach. Jednym z nich był sposób ujmowania samej choroby i niepełnosprawności, najpierw tylko w wymiarze biologicznym, obecnie w wymiarze humanistycznym, holistycznym. W związku z tym wcześniej realizowana rehabilitacja polegała na leczeniu i fizycznym usprawnianiu jednostki, a obecnie jej zakres obejmuje wszystkie obszary życia osoby niepełnosprawnej, zgodnie z biopsychospołecznym modelem pojmowania niepełnosprawności. Drugi sposób postrzegania sensu rehabilitacji polegał na przechodzeniu od koncentracji oddziaływań na jednostkę niepełnosprawną do rozszerzenia zakresu tych oddziaływań na całe środowisko życia osoby z niepełną sprawnością. Trzecie przejście polegało na odchodzeniu od ujmowania rehabilitacji jako procesu eksponującego dyrektywną rolę rehabilitanta – osoby przywracającej społeczeństwu jednostkę niepełnosprawną, wyłączonej z życia społecznego – do podejścia eksponującego podmiotowy udział we włączaniu się do życia społecznego osoby niepełnosprawnej, będącej współtwórcą procesu rehabilitacyjnego. Ten ostatni sposób ujmowania rehabilitacji został nazwany przez Stanisława Kowalika rehabilitacją współodpowiedzialną lub auto-rehabilitacją. Aktualne widzenie rehabilitacji wynika z dostrzegania podmiotowości osób z niepełnosprawnościami i wymaga wspierania ich w dążeniu do bycia kreatormi własnej rehabilitacji⁴. Podmiotowość, autorehabilitacja, autonomia czy w końcu emancypacja osoby niepełnosprawnej to pojęcia charakterystyczne dla współczesnych tendencji w rehabilitacji, w której bardzo ważne miejsce zajmuje także poradnictwo.

¹ R. Ossowski, *Teoretyczne i praktyczne podstawy rehabilitacji*, Bydgoszcz 1999, s. 110; por. M. Kowalska-Kantyka, *Rehabilitacja*, [w:] *Encyklopedia pedagogiczna XXI wieku*, red. T. Pilch, t. 5, Warszawa 2006, s. 153.

² A. Hulek, *Wstęp*, [w:] *Pedagogika rewalidacyjna*, red. A. Hulek, Warszawa 1980, s. 13.

³ Pod koniec XX wieku pedagodzy powoli zaczęli rezygnować ze stosowania terminu *rewalidacja* i posługiwać się terminem *rehabilitacja* powszechnie stosowanym w krajach Unii Europejskiej. Aleksandra Maciarz podkreśliła wręcz, że w ostatnich kilku latach termin rewalidacja został całkowicie wyparty z języka teoretyków i praktyków pedagogiki specjalnej, powszechnie stosowanym zaś jest termin *rehabilitacja*. Por. A. Maciarz, *Rewalidacja*, [w:] *Encyklopedia pedagogiczna XXI wieku*, red. T. Pilch, t. 5, Warszawa 2006, s. 298.

⁴ S. Kowalik, *Psychologia rehabilitacji*, Warszawa 2007, s. 30-31.

Wybrane aspekty poradnictwa rehabilitacyjnego

Poradnictwo rehabilitacyjne koncentruje się na pomocy ludziom, którzy z powodu swej niepełnej sprawności mają trudności w osiąganiu celów życiowych zarówno w obszarze życia osobistego, jak i zawodowego. Można też powiedzieć, że dzięki procesowi poradnictwa ludzie ci mogą osiągać niezależność. Choć historia refleksji nad poradnictwem rehabilitacyjnym sięga pierwszej połowy XX wieku, w Polsce pojęcie to w analizach naukowych jest mało znane, pomimo że bogaty dorobek pedagogiki specjalnej – zarówno w wymiarze teoretycznym, jak i praktycznym – świadczy o obecności, a nawet rozwoju tej formy pomocy⁵.

Specjaliści poradnictwa rehabilitacyjnego początkowo wywodzili się z różnych dziedzin usług pomocowych, w tym publicznej opieki zdrowotnej, pomocy społecznej oraz poradnictwa wychowawczego czy edukacyjno-zawodowego. Notuje się, że od lat 50. ubiegłego wieku zawód doradcy rehabilitacyjnego zyskiwał na znaczeniu i obecnie tożsamość tego specjalisty jest już ustalona. Dawniej doradca rehabilitacyjny służył przede wszystkim dorosłym osobom niepełnosprawnym. Obecnie zapotrzebowanie na usługi poradnictwa rehabilitacyjnego obejmuje osoby w każdym wieku, które z różnych przyczyn i w różny sposób są doświadczane przez los⁶. W społeczeństwie bowiem wzrasta liczba ludzi z fizycznymi i psychicznymi dysfunkcjami – wynikają one z wad wrodzonych, chorób, wypadków i innych przyczyn. W związku z tym zwiększa się zapotrzebowanie na doradców, którzy pomogą tym ludziom radzić sobie z osobistymi, społecznymi i zawodowymi skutkami niepełnosprawności. Ich rola definiowana jest jako pomoc w ocenie mocnych stron i ograniczeń osoby z niepełnosprawnością oraz udział w zarządzaniu i organizacji opieki i rehabilitacji tychże osób⁷. Doradcy pracują z samymi beneficjentami pomocy, ale też z ich rodzinami, szkołami, lekarzami, psychologami, pracodawcami w celu określenia możliwości danej osoby, by w efekcie tej współpracy realizować indywidualne programy rehabilitacji zgodnej z ideą integracji, której ważnym elementem jest przywrócenie osobom nie w pełni sprawnym zdolności do samostanowienia o własnym życiu⁸. Proces rehabilitacji, który współtworzą także

⁵ Por. T. Sołtysiak, K. Szczutowska-Szczerbik, *Problematyka poradnictwa życia w poradnictwie rewalidacyjnym*, „Studia Psychologiczne” 1986, z. 5: *Problematyka zastosowań poradnictwa życia w działalności placówek wychowawczych i opiekuńczych*, red. A. Klimentowski.

⁶ Por. hasło: *doradztwo rehabilitacyjne – rehabilitation counseling*, strona internetowa Wikipedii, http://en.wikipedia.org/wiki/Rehabilitation_counseling [dostęp: 13.05.2011]; por. też stronę internetową największej światowej organizacji certyfikującej doradców rehabilitacji: Commission on Rehabilitation Counselor Certification (CRCC), http://www.crccertification.com/.../rehabilitation_counseling/30.php [dostęp: 13.05.2011].

⁷ Zob. Strona internetowa amerykańskiego departamentu pracy (biuro statystyki pracy i prognoz zatrudnienia), <http://www.bls.gov/oco/ocos067.htm> [dostęp: 13.05.2011].

⁸ S. Kowalik, *op. cit.*, s. 262-263.

osoby z niepełnosprawnością, ma koncentrować się na kształtowaniu takich ich umiejętności, jak: dokonywanie wyborów dotyczących przyszłego życia, obrona własnych interesów, stawianie sobie celów życiowych, samodzielne inicjowanie działań skierowanych do innych ludzi czy określanie własnych możliwości. Doradcy, udzielając pomocy, mają też na względzie, że rolą poradnictwa rehabilitacyjnego jest dążenie do zmiany postaw osób z otoczenia społecznego i znoszenie barier środowiskowych⁹. Rolą doradcy jest zatem pomoc w określeniu wpływu niepełnosprawności na proces osiągania celów, pomoc w ocenie interesów zawodowych, uzdolnień i umiejętności klientów, pomoc w zapewnieniu odpowiednich usług maksymalizujących możliwości rozwijania przez nich kariery i podnoszenia jakości życia osób z niepełnosprawnościami¹⁰. Poradnictwo rehabilitacyjne łączy się też często ze świadczeniem usług pomocowych związanych z zarządzaniem sprawami osób niepełnosprawnych. Ich celem jest niejednokrotnie wyrażanie tych osób między innymi w załatwianiu spraw urzędowych, robieniu zakupów, przygotowywaniu posiłków, sprzątanii mieszkania czy gospodarowaniu budżetem.

Można spotkać się z opinią, że uprawianie poradnictwa rehabilitacyjnego staje się popularną ścieżką kariery zawodowej dla ludzi z dużą energią, twórczych, niezależnych, którzy pragną pomagać we wprowadzaniu realnych zmian w życiu osób niepełnosprawnych. Mówi się też o tym, że jest to zupełnie wyjątkowa dziedzina aktywności zawodowej, która pociąga specjalistów „poświęcających się” w pracy¹¹ z osobami z fizyczną, emocjonalną czy umysłową dysfunkcją, pomagając im osiągnąć wydajne i samodzielne (w domyśle: wolne) życie¹².

Stanisław Kowalik – autor podręcznika *Psychologia rehabilitacji* – podkreślając z perspektywy humanistycznej cechy osoby pracującej z niepełnosprawnymi, podaje, że musi ona charakteryzować się dużą wrażliwością i bogactwem życia wewnętrznego. Odsłaniając własną indywidualność musi partnerowi procesu rehabilitacji – osobie chorej, niepełnosprawnej – mieć co zaoferować, wzbudzić zaufanie, mieć czym ją

⁹ W tradycji rehabilitacyjnej nadmierne wymagania stawiane osobom niepełnosprawnym przez sytuacje życiowe przyjęto nazywać barierami. Bariera ogranicza, przeszkadza i uniemożliwia komuś dostęp do czegoś (chodzi tu np. o zdobycie wykształcenia, posiadanie pracy, założenie rodziny, dostęp do instytucji kulturalnych). Por. S. Kowalik, *op. cit.*

¹⁰ Program rehabilitacji może obejmować zdrowie psychiczne lub poradnictwo w procesie adaptacji do trudnej sytuacji choroby/niepełnosprawności, pomoc w realizacji samodzielnego życia, koordynowanie usług fizycznej i psychicznej odnowy i pomoc w realizacji indywidualnych potrzeb osoby z niepełnosprawnością. Warto odnotowania jest, iż na Florydzie w 2006 r. zatrudniano ponad 5 tys. doradców rehabilitacyjnych, a szacuje się, że w 2014 r. liczba ta przekroczy 6 tys. (na stronach internetowych można nawet znaleźć informacje o wysokości wynagrodzeń doradców rehabilitacyjnych). Zob. strona internetowa centrum edukacji zdrowotnej na Florydzie (The Florida Area Health Education Centers), <http://www.flahec.org/hlthcareers/rehab.HTM> [dostęp: 13.05.2011].

¹¹ S. Kowalik napisał: „Rehabilitacja jest moją pasją”, zob. *idem, op. cit.*, s. 11.

¹² Por. stronę internetową Wydziału Edukacji Uniwersytetu Hawajskiego w Manoa dotyczącą tego, czym jest poradnictwo rehabilitacyjne: http://www.coe.hawaii.edu/documents/rehab/WHAT_is2008.pdf [dostęp: 25.04.2011].

zainteresować¹³. Formułując te postulaty, zmierza do utrwalenia nowego sposobu myślenia o osobie z niepełnosprawnością.

Można zauważyć, że różne określenia, definicje, opisy poradnictwa rehabilitacyjnego odnoszą się głównie do problemów instrumentalnych osób z niepełną sprawnością, chorobą. Tymczasem poradnictwo jest również działaniem zorientowanym na problemy egzystencjalne tych osób – a może nawet powinno być szczególnie uwrażliwione na te właśnie problemy, gdyż choroba, niepełnosprawność są tymi przeżyciami, które Karl Jaspers określa mianem sytuacji granicznych, związanych z poczuciem niepewności, nietrwałości życia¹⁴. W obliczu tych sytuacji człowiek zmuszony jest do przyjęcia określonej postawy wobec najważniejszych zjawisk egzystencjalnych: cierpienia i śmierci¹⁵.

Można mieć też wrażenie, że opisy poradnictwa rehabilitacyjnego odnoszą się głównie do osób rokujących poprawę ich sytuacji. Podkreślanym celem całej rehabilitacji jest osiągnięcie samodzielności przez osoby wspomagane, ich dążenie do tej samodzielności, do autonomii. Tymczasem rozumienie poradnictwa rehabilitacyjnego musi być szersze, gdyż obejmuje ono również obszar dotyczący sytuacji osób terminalnie chorych czy też osób w fazie starości, dotkniętych chorobami przewlekłymi, niesamodzielnych. Sytuacje takie można by określać jako beznadziejne, nie rokujące poprawy, a przecież nie bezsensowne. Nie są to także sytuacje niemieszczące się w ramach poradnictwa rehabilitacyjnego. W tym właśnie kontekście widzę przydatność i znaczenie koncepcji poradnictwa życia H. Kai.

Założenia poradnictwa życia Henryka Kai

Zdaniem cytowanego autora teoria poradnictwa życia powinna spełniać następujące warunki:

- jako teoria osobowości powinna umożliwiać interpretację, wyjaśnianie i przewidywanie ludzkich zachowań;
- centralną kategorią pojęciową powinno być pojęcie życia;
- pojęcie życia powinno odnosić się do pojęcia poglądu na świat, na życie (osadzenie w poznawczych teoriach osobowości);
- powinna zawierać możliwość rozpatrywania problemów moralnych związanych z życiem (pojęcie sumienia);

¹³ S. Kowalik, *op. cit.*, s. 111.

¹⁴ K. Jaspers, *Filozofia egzystencji*, Warszawa 1990.

¹⁵ Por. M. Straś-Romanowska, *Poradnictwo wobec problemów egzystencjalnych człowieka*, [w:] *Dramaturgia poradnictwa*, red. A. Kargulowa, Wrocław 1996.

- powinna zawierać zdecydowaną podbudowę metafizyczną i sprecyzowaną koncepcję antropologii filozoficznej¹⁶.

W literaturze zwraca się uwagę, że życie można opisywać na różne sposoby¹⁷. Jednocześnie kategoria ta sama w sobie jest niezwykle trudna do zdefiniowania. Może być rozpatrywana w wymiarze biologicznym, psychospołecznym i duchowym. Wielowymiarowość i skomplikowanie procesów dotyczących życia sprawiają, że jest ono ujmowane za pomocą różnych synonimów: egzystencja, los, biografia, historia życia, linia życiowa, droga życia, przebieg życia. Używa się też przy jego opisie wielu metafor: podróż, wędrówka, dzieło sztuki, teatr, widowisko, gra, dar, powołanie, służba, zadanie, obowiązek, przygoda, sen, bajka, legenda, opowieść¹⁸.

W perspektywie filozofii egzystencjalnej życie widziane jest jako pojedyncze istnienie podlegające przemianom wynikającym z rozwoju biologicznego, psychicznego i społecznego, nawet wówczas, gdy istnienie to zostaje zakłócone lub doświadczone przez los, gdy życie jest pasmem cierpień. Ów jednostkowy byt nadaje treść i kształt własnemu losowi poprzez relacje z innymi, podejmowanie wyborów, snucie refleksji, subiektywne oznaczanie przeżyć, poszukiwanie sensu, rozumienie i interpretowanie siebie, innych i świata. Ów jednostkowy byt nie jest izolowany, lecz jest zespolony ze światem, a przede wszystkim z innymi ludźmi. Jeśli człowiek istnieje, to w świecie. Człowiek nie tylko egzystuje w świecie, ale także go poznaje. Cechą ludzkiego istnienia jest świadomość własnego oraz cudzego bytu¹⁹. Czasami ta świadomość bywa zaburzona – dotyczy to na przykład osób z niepełnosprawnością intelektualną. Maria Szyszkowska, zauważając pojawiające się w społecznym odbiorze wątpliwości co do pełni człowieczeństwa ludzi o niskim poziomie rozwoju intelektualnego, mocno podkreśla, że osoby te bywają bliższe pełni człowieczeństwa niż wiele bezwzględnych, przedsiębiorczych i inteligentnych osób, a to za sprawą ich wrażliwości, uczuciowości, szczerości i ufności²⁰.

„Życie” jest kluczową kategorią w koncepcji poradnictwa H. Kai. Rozumiane jest przez niego za Włodzimierzem Szewczukiem jako regulacja złożonych i różnicujących się stosunków między jednostką a światem, regulacja, która w aspekcie

¹⁶ H. Kaja, *Wprowadzenie w problematykę poradnictwa życiowego*, „Studia Psychologiczne” 1979, z. 1: *Poradnictwo życiowe*, red. *idem*, s. 13.

¹⁷ W wymiarze najbardziej podstawowym – biofizycznym – można powiedzieć, że życie to „samopodtrzymujący się układ chemiczny podlegający regułom ewolucji darwinowskiej”, za: B. Kaja, *Psychologia wspomagania rozwoju. Zrozumieć świat życia człowieka*, Sopot 2010, s. 101.

¹⁸ A. Czerkawska, *Obecność metafor w sytuacji poradniczej*, [w:] *Poradnictwo w kulturze indywidualizmu*, red. E. Zierkiewicz, V. Drabik-Podgórna, Wrocław 2010, s. 126-127.

¹⁹ Por. W. Tatariewicz, *Historia filozofii*, t. 3, Warszawa 1998, s. 347-353.

²⁰ M. Szyszkowska, *Wartość Innego na tle dominacji konformizmu i utylitaryzmu*, [w:] *Miejsce Innego we współczesnych naukach o wychowaniu*, t. 4: *Inny wobec wyzwań współczesnego świata*, red. I. Chrzanowska, B. Jachimczak, D. Podgórska-Jachnik, Łódź 2011.

psychologicznym jest równocześnie samoregulacją jednostki i której cele życiowe stanowią podstawowe standardy tej regulacji²¹. Życie rozumiane jako samoregulacja wyznaczana przez standardy polega na realizacji celów życiowych, te zaś oparte są na poznaniu rzeczywistości²². Poznanie rzeczywistości natomiast tworzy pogląd na świat, na życie. Poznanie to składa się na uogólnioną wiedzę o rzeczywistości, która określa system wartości. Otrzymany w ten sposób schemat: poznanie rzeczywistości – pogląd na świat – wartości – cele życiowe, może być domknięty „planem życiowym”, w obrębie którego wyróżnia się cele ostateczne (ideały) i cele pomocnicze. W relacji „ja” – świat cele życiowe są standardami samoregulacji, które odnieść należy do poglądu na świat i systemu wartości, jaki w związku z nim powstaje. Relacja ta wprowadzona zostaje do kategorii życie.

Teoria H. Kai zakłada, że poradnictwo skupione jest na problemach egzystencjalnych, jest to poradnictwo stawiające na pierwszym miejscu pytanie: po co? Pytanie to z pewnością stawiają sobie ludzie dotknięci chorobą, dysfunkcją, cierpieniem. Na pytanie: dlaczego, po co, jakie to ma znaczenie, że choruję, cierpię, nie ma obiektywnej odpowiedzi. Osoba chora (czy jej bliscy) musi tej odpowiedzi poszukiwać sama. Jeśli chce odnaleźć sens swojego cierpienia, musi odpowiedzieć sobie na to pytanie. Viktor Frankl pisze, że cierpienie człowieka ma sens, jeśli on sam zmienia się na lepsze²³.

Jednak życie człowieka nie ogranicza się jedynie do przeżyć wewnętrznych. Jest ono również historią zdarzeń przebiegających w pewnych okolicznościach, sytuacjach. To historia interakcji, komunikacji z otoczeniem, w której udział biorą zarówno elementy obiektywne, jak i subiektywne – tworzące się raczej własne oraz ich nadbudowa, czyli koncepcja życia, która wiąże tło zdarzeń w sensowną całość²⁴.

Koncepcja życia – życie z jakością

Cechą życia jest ustawiczne rozwiązywanie problemów, zmienność, konstytuowanie się poglądów odzwierciedlonych w koncepcji życia. Włodzimierz Szewczuk, na którego powołuje się Henryk Kaja, przyjął, że życie człowieka określa ustosunkowanie się do czterech kwestii: wyboru celów, ich realizacji, stosunku do siebie i stosunku do innych. Tym samym jest wyrazem dopracowywania się w miarę zwartej koncepcji życia, osobistej filozofii życia²⁵.

W ujęciu H. Kai pojęcie koncepcji życia – owa „filozofia życia” – obejmuje przekonania dotyczące świata, problemów egzystencjalnych, cech określających jakość życia,

²¹ H. Kaja, *op. cit.*, s. 13.

²² W. Szewczuk, *Psychologia*, t. 2, Warszawa 1975, s. 253-337.

²³ V.E. Frankl, *Wola sensu. Założenia i zastosowanie logoterapii*, Warszawa 2010, s. 107.

²⁴ B. Kaja, *op. cit.*, s. 103.

²⁵ W. Szewczuk, *op. cit.*

powstałych na bazie uogólnionej wiedzy o rzeczywistości i systemie wartości – pozostającym w ścisłych relacjach ze strukturą „ja”. „Jest więc uogólnioną, świadomościową, poznawczo-wartościującą reprezentacją życia, powstałą w wyniku doświadczeń własnych i przekazów zewnętrznych, reprezentacją pełniącą funkcje motywacyjne”²⁶.

Każdy człowiek ma jakąś wizję swojego życia, a w niej podstawowe znaczenie odgrywa nagromadzona wiedza, przekonania, umiejętności, sprawności, wartościowanie zdarzeń i zjawisk. Inaczej mówiąc to system opinii i przekonań o życiu²⁷. I choć nie wszyscy ludzie zastanawiają się nad własną koncepcją życia, choć nie wszyscy konfrontują swoje zachowanie z wybranymi wartościami, „każdy człowiek jakiś ideał życia posiada nawet wtedy, gdy o tym nie wie”²⁸. Są ludzie niefrasobliwi, traktujący życie jak rozrywkę, wikłający się w różne uzależnienia, ale są też tacy, którzy w milczeniu cierpią z powodu bólu fizycznego wynikającego z choroby lub niepełnosprawności, nie ujawniają tego, aby nie absorbować sobą najbliższych. Wizja siebie i świata jednych i drugich stanowi ważny element poradnictwa rehabilitacyjnego. Jednak od tego, jaka jest koncepcja życia, jak jednostka postrzega określoną sytuację, zależy jej zachowanie i repertuar jej zachowań, jakie mogą wystąpić w sytuacjach kryzysowych²⁹.

Życie obejmuje to, co dzieje się w świecie i w jednostce, w człowieku jako podmiocie nawiązującym stałą relację ze światem. Człowiek jest układem, który dane zawarte po obu stronach relacji powinien tak interpretować, by relacja ta stała się równaniem opisującym model życia z „jakością”. Jako koncepcję najpełniejszą i najbardziej odpowiadającą zadaniom poradnictwa życia H. Kaja uznał koncepcję życia z jakością – rozpatrywanego z punktu widzenia jego jakości. Za Tadeuszem Tomaszewskim sprecyzował standardy określające cele ukierunkowanego rozwoju. Są nimi: bogactwo i różnorodność przeżyć subiektywnych, świadomość (pełne rozumienie siebie i innych), aktywność (wolna i twórcza), produktywność (z podkreśleniem wagi wartości pracy) i wszechstronne współżycie z innymi ludźmi. Zdaniem T. Tomaszewskiego, o ukierunkowanym rozwoju człowieka nie mogą decydować pojedyncze kryteria, lecz ich całościowa struktura³⁰. Dlatego też nawet jeśli występują jakieś nieprawidłowości w którymś z wymienionych obszarów – gdy z powodu niezdolności intelektualnych nie rozumie w pełni siebie i innych, gdy z powodu izolacji więziennej nie może wszechstronnie współżyć z innymi ludźmi, gdy z powodu porażenia centralnego układu nerwowego zostaje unieruchomiony i nie może być aktywny – jego ukierunkowany rozwój jest możliwy.

²⁶ H. Kaja, *Orientacja światopoglądowa poradnictwa życia*, „Studia Psychologiczne” 1981, z. 2: *Poradnictwo życia. Zagadnienia teoretyczne i empiryczne*, red. H. Kaja, s. 14.

²⁷ B. Kaja, *op. cit.*, s. 103.

²⁸ Z. Bauman, *Idee, ideały, ideologie*, Warszawa 1963, s. 171.

²⁹ H. Larkowa, *Psychologiczne podstawy rewalidacji jednostek z odchyleniami od normy*, [w:] *Pedagogika rewalidacyjna*, red. A. Hulek, Warszawa 1980, s. 77.

³⁰ H. Kaja, *Orientacja światopoglądowa...*

Do analizowanego systemu kryteriów życia z jakością H. Kaja dołącza jeszcze kryterium dotyczące moralności (wymiar: dobro – zło). W ten sposób podkreśla, że zarówno świat przeżyć, jak i poznanie świata, aktywność i produktywność należy rozpatrywać pod kątem ich odniesienia do moralności. Zdaniem Jean-Marie Guyau³¹ najpierwotniejszym popędem człowieka jest popęd do aktywności, ekspansji i potęgowania swojego życia. Etyka nie potrzebuje wskazywać innych celów, gdyż nadrzędnym nakazem jest żyć jak najpełniej. Jednak pewnymi obowiązkami należy normować sobie życie, bo „w nich pełnia jego najlepiej znajduje ujście”³². Z kolei H. Kaja, przedstawiając własną koncepcję modelu życia rozpatrywanego z punktu widzenia celów i zadań poradnictwa, za punkt wyjścia przyjmuje pogląd, że wprawdzie ludzkie działania tworzące życie zależą od struktury warunków zewnętrznych, zamiarów (pragnienia, intencje), możliwości zewnętrznych i wewnętrznych, to przede wszystkim to, co człowiek powinien, stanowi wymiar moralny ludzkich działań. Oczywiście niejednoznaczne pojęcie powinności może nastęrczać tu pewnych niedomowień, jednak dla H. Kai oznaczało ono bezwzględne podporządkowanie się nakazowi moralnemu powszechnie obowiązującemu w danej ideologii, kulturze lub społeczeństwie.

Rola światopoglądu w poradnictwie życia

Henryk Kaja, opierając się na badaniach oraz analizie życia i jego świadomościowego odzwierciedlenia, przyznaje temu poradnictwu orientację światopoglądową. Autor jako pierwszy stawia w poradnictwie życia tezę, że życie i rozwiązywanie jego problemów na każdym poziomie oraz proporcjonalnie do fazy rozwojowej musi być konfrontowane ze światopoglądem. Dotyczy to także poradnictwa rehabilitacyjnego.

Każde poradnictwo charakteryzuje się orientacją światopoglądową, rozumianą tak, że problemy będące przedmiotem tego poradnictwa dadzą się odnieść do światopoglądu przeżywającego je, a porady udzielane w jego obrębie stają się poradami opartymi na jakimś światopoglądzie. Można powiedzieć, że najistotniejsze dla poradnictwa życia są: życie i pogląd na świat. Związek życia ze światopoglądem świadczy o orientacji ideologicznej poradnictwa życia.

Są różne wyjaśnienia terminu *światopogląd*, między innymi oznacza on strukturę, dzięki której formułujemy cele i nadajemy im sens. Światopogląd (ang. *outlook on life*) jest bowiem subiektywnym i praktycznym zespołem przekonań, ocen i postaw społecznych i psychologicznych, ale też obiektywną sumą twierdzeń najczęściej epistemologicz-

³¹ Francuski filozof XIX w., od dzieciństwa chory na gruźlicę, dla którego podstawowym pojęciem było pojęcie życia i jego pełni. Por. W. Tatarkiewicz, *op. cit.*

³² W. Tatarkiewicz, *op. cit.*, s. 119.

nych, ontologicznych, aksjologicznych, etycznych, moralnych (i innych), dodawanych do siebie i modyfikowanych w miarę narastania wiedzy o świecie i człowieku³³.

Dla Marii Straś-Romanowskiej – która także zajmuje się poradnictwem życia – światopogląd to system przekonań oparty na uznawanych wartościach, który pozwala odczytywać sens w zdarzeniach wciąż zmieniającej się rzeczywistości. Jego cechą charakterystyczną jest to, że jest mocno nasycony emocjami i, angażując wszystkie sfery istnienia człowieka, stanowi rezultat całokształtu jego doświadczenia³⁴. Choroba, zaburzenie funkcjonowania stwarza sytuacje, w których mogą być naruszone różne wartości cenione przez daną jednostkę. Sytuacje takie określa się jako zagrożenie. Zagrożone może być zaspokojenie wielu potrzeb jednostki – „potrzeby bezpieczeństwa, siły, osiągnięć, niezależności, poczucia własnej wartości, zaufania do siebie wobec zadań życiowych, prestiżu, samourzeczywistnienia, miłości i innych”³⁵.

Ogólnie przyjmuje się, że światopogląd jest zwerbalizowanym systemem wiedzy o świecie (w znaczeniu obiektywnym, przedmiotowym) lub drogowskazem postępowania (w znaczeniu subiektywnym, podmiotowym). I choć wyróżnia się różne rodzaje światopoglądu (eschatologiczny, religijno-teologiczny, materialistyczny itd.), może być on wykorzystywany albo partykularnie, do tłumaczenia religii, moralności, wyjaśniania obrazu świata i człowieka, bądź uniwersalnie, do całościowego filozoficznego ujęcia i orzekania o egzystencji człowieka. Konsekwencją przyjęcia tego stanowiska jest nadawanie sensu życiu, a także usystematyzowanie światopoglądu wyrażające się w ustaleniu hierarchii wartości i celów, ze względu na które człowiek powinien podejmować działania³⁶, w tym także działania pomocowe wobec osób niepełnosprawnych. Poradnictwo życia jest wówczas realizacją pewnych idei, może być budowane na ogólniejszych wizjach, sięgać do różnorodnych źródeł. Takie poradnictwo może być realizowane na przykład przez doradcę-mistyka, który wychodząc z personalistycznej filozofii człowieka stara się przekonać osobę wspomaganą – chorą, cierpiącą, że wprawdzie tylko w określonej skali, ale jest ona panem swojego losu, że choć podlega różnym ograniczeniom, może decydować o tym, co jest dla niej ważne. Doradca-mistyk będzie dowodził, że działanie ludzkie jest przede wszystkim wydobywaniem sensu – również w sytuacji cierpienia, bólu, niemożności, że jest odkrywaniem ponadczasowych wartości³⁷.

W kontekście poradnictwa życia i poradnictwa rehabilitacyjnego, w kontekście cierpienia, choroby i niepełnosprawności pojęcie sensu życia nabiera szczególnego

³³ S. Sobczak, *Światopogląd*, [w:] *Encyklopedia pedagogiczna XXI wieku*, red. T. Pilch, t. 6, Warszawa 2007, s. 456.

³⁴ M. Straś-Romanowska, *op. cit.*, s. 22.

³⁵ H. Larkowa, *op. cit.*, s. 74.

³⁶ S. Sobczak, *op. cit.*, s. 458.

³⁷ A. Kargulowa, *O teorii i praktyce poradnictwa*, Warszawa 2004, s. 173-175.

znaczenia. Sens życia jest nadrzędną ideą pojawiającą się dzięki przemyśleniom, jest koncepcją ujmującą, czym jest życie, czym jest świat i człowiek w nim. Źródłem sensu są wartości – to dzięki ich odkrywaniu, internalizacji, angażowaniu myśli, woli i działania człowiek odnajduje to, co nadaje życiu znaczenie³⁸. Viktor Frankl mówi, że sens to zimplikowane znaczenie. Sensu nie można nikomu narzucić. Bycie człowiekiem oznacza istnienie w obliczu sensu, jaki należy wypełnić, i wartości, jakie należy zrealizować. Sens jest względny o tyle, że nadawany jest przez konkretną osobę będącą w konkretnej sytuacji. Jednak natura sensu – zdaniem V.E. Frankla – jest niepowtarzalna, wyjątkowa. „Sens nie może być arbitralnie nadawany, lecz musi być w sposób odpowiedzialny odnaleziony”³⁹, za każdym razem zatem musi on być poszukiwany, czyli nie może być nikomu narzucony, natomiast każdy musi go wciąż odnajdywać, gdyż duchowość człowieka – ta sfera jego życia – implikuje potrzebę życia z sensem. Posiadanie wartości ułatwia człowiekowi poszukiwanie sensu. Sens życia człowiek może odnaleźć nawet wtedy, gdy znajdzie się w beznadziejnej sytuacji, w sytuacji, której nie jest w stanie zmienić. Przykładem może być którakolwiek z nieuleczalnych chorób lub nieoczekiwana, dotkliwa niepełnosprawność, trajektoria cierpienia, wyłączająca człowieka z dotychczasowego „naturalnego” biegu życia. Człowiek staje wtedy wobec wyzwania zmiany samego siebie. Viktor Frankl twierdzi, że przyjmując z odwagą wyzwanie, jakim jest cierpienie, „człowiek jest w stanie do ostatniej chwili dostrzegać w swoim życiu sens [...], sens życia ma charakter bezwarunkowy, ponieważ obejmuje nawet potencjalny sens nieuniknionego cierpienia”⁴⁰.

Maria Straś-Romanowska zauważa, że potrzeba sensu życia i związane z nią problemy egzystencjalne nie są na ogół przez ludzi formułowane wprost, lecz ujawniają się drogą pośrednią poprzez indywidualną formę życia najwyraźniej widoczną w wyznawanym światopoglądzie, czyli swoistej filozofii życia, do której człowiek się odwołuje wyjaśniając zdarzenia (szczególnie te, które trudno wyjaśnić nawiązując do logicznych kategorii)⁴¹.

Poradnictwo życia koncentruje się głównie na problemach ludzi związanych z zaburzoną systemem wartości, celami życiowymi i postawami. Oznacza to przyjęcie określonej metody analizy problemów i konwencji dotyczących metodyki ich rozwiązywania. Henryk Kaja – stojąc na gruncie holizmu – uznaje, że nawet najdrobniejszy problem życiowy, wyzwolony przez konkretne (nieraz błahę) sytuacje, posiada swą reprezentację w centralnych strukturach regulacji. Często reprezentacja ta nie jest uświadomiona. Jest to sytuacja analogiczna do sytuacji ludzi chorych, którzy problem

³⁸ Por. B. Kaja, *op. cit.*, s. 320.

³⁹ V.E. Frankl, *op. cit.*, s. 87.

⁴⁰ V.E. Frankl, *Człowiek w poszukiwaniu sensu. Głos nadziei z otchłani Holokaustu*, Warszawa 2009, s. 171-172.

⁴¹ M. Straś-Romanowska, *op. cit.*, s. 19-23.

choroby percypują peryferycznie, ogniskując swą uwagę i poglądy jej dotyczące wokół wybranych objawów. Tym samym preferują poradnictwo mające charakter półśrodka, czyli paliatywne. Są jednak w stanie przy pomocy innych osób – niejednokrotnie doradców – odnaleźć sens życia. Często ludzie z problemami życiowymi sami nie zauważają ich składowych, tkwiących w centralnych strukturach regulacji, więc problemy swe interpretują bez związku z pełną koncepcją życia oddającą faktyczne, realne zależności lub dysponują nieadekwatną filozofią życia. W obu przypadkach mamy do czynienia z tak zwaną deterioryzacją⁴² poznawczą, z zakłóceniem układu wartości, które powinny tworzyć pewien system.

Samo pojęcie wartości jest wieloznaczne. Można uznawać, że jest ono czymś pierwotnym, naturalnym i na tyle oczywistym, że aż trudnym do jednoznacznego wyjaśnienia. Słownikowe definicje zaznaczają, że wartością jest to, co jest cenne i godne pożądania, co stanowi cel dążeń ludzkich. Naukowe operacjonalizacje problematyki wartości też następują z trudnością. Mnogość stanowisk najogólniej można ująć w dwa nurty: subiektywizmu i obiektywizmu aksjologicznego (w pierwszym człowiek jest twórcą wartości, w drugim jest tylko ich odkrywcą). Istnieje też wiele propozycji dotyczących hierarchii wartości. Jedną z najbardziej znanych jest hierarchia Maksxa Schelera, wykorzystywana również przez Viktora Frankla, na szczycie której lokują się wartości tego, co święte, czyli Sacrum. Tuż za nimi znajdują się wartości duchowe (tego, co dobre, piękne, słuszne, sprawiedliwe). Niżej lokowane są wartości witalne, czyli tego, co zdrowe, silne, służy życiu. Niżej od nich sytuują się wartości utylitarne, czyli tego, co przydatne, użyteczne, a na najniższym poziomie znajdziemy wartości hedonistyczne, dotyczące tego, co przyjemne. W ciągu życia człowieka wartości stają się bazą, stanowią centra poznawcze, wokół których organizowane jest doświadczenie i wiedza⁴³. Przedstawiłam szczegółowo hierarchię wartości, gdyż zauważyłam, że staje się ona dobrym narzędziem w praktyce poradnictwa rehabilitacyjnego, w relacji z osobą z niepełną sprawnością, czy to sensoryczną, czy somatyczną. Hierarchia ta oceniana jest przez osoby wspomagane jako klarowna i dobrze służąca rozumieniu i interpretacji własnego ustosunkowania się do siebie i świata oraz zaangażowania życiowego.

Henryk Kaja podkreślał, że model porady w poradnictwie życia posiada poznawczy charakter. Poradnictwo życia, koncentrując się na sposobach komunikowania się człowieka ze światem i jego jakościowych następstwach dla życia podmiotu, w rozwiązaniach praktycznych lokuje się w koncepcji poradnictwa dialogowego Alicji

---

⁴² Deterioryzacja to inaczej rozpad czynności, pogarszanie się sytuacji. Termin obecny w cytowanych w niniejszym tekście „Studiach Psychologicznych” pod red. H. Kai i A. Klimentowskiego.

⁴³ Za: B. Kaja, *op. cit.*

Kargulowej⁴⁴. Koncepcja życia H. Kai zakłada, że każdy problem dany jest w splocie doświadczeń sytuacyjnych, związanych z miejscem człowieka w świecie. Rozwiązanie zaś problemów nie mieści się wprost w świecie, lecz w strukturze światopoglądu, który zachować powinien swój aktywny i kreatywny charakter⁴⁵.

Założenie, że świat implikuje człowieka, a człowiek implikuje świat – ta obustronność relacji – określa życie człowieka jako podmiotu dysponującego świadomością. Przywoływana w teorii H. Kai koncepcja pojęcia sytuacji T. Tomaszewskiego ukazuje życie ludzkie jako strukturę doświadczeń sytuacyjnych, przeżywanych jednak mniej lub bardziej świadomie. Sytuacyjne doświadczenia muszą więc być wyjaśniane poprzez ukazywanie relacji pomiędzy nimi, ich całością i otoczeniem⁴⁶. Osoby cierpiące, chore, z niepełnosprawnościami widzą swoje życie niejako w krzywym zwierciadle, w kawałkach, w strzępach. Mogą mieć trudności z zaakceptowaniem swojej sytuacji, ze zrozumieniem potrzeby zmiany myślenia o sobie i świecie, jako warunku poprawy bycia w nim. Porada powinna scalić ich pokawałkowany świat, poszerzać ich świadomość, otwierać na przeżycia wewnętrzne i zewnętrzne, na sens doświadczanego cierpienia.

Sens poradnictwa życia w rehabilitacji – próba podsumowania

Poradnictwo życia zorientowane światopoglądowo dostrzega wagę integracji czynnika poznawczo-emocjonalnego. Współczesny świat staje się coraz bardziej światem cywilizacji technicznej, o dużej mocy generowania emocji bez dawania większych szans na przemyślenie. Emocje te, pozostając poza refleksyjną kontrolą świadomości, mogą prowadzić do zaburzeń. Postęp cywilizacyjny, przynosząc regres światopoglądowy, może skutkować zanikiem poczucia sensu życia. Zdając sobie z tego sprawę, H. Kaja tak rysuje zadania poradnictwa życia w zakresie światopoglądowym: **niezbędne jest doradzanie w sprawach związanych z adekwatnym odzwierciedleniem rzeczywistości danej w doświadczeniach życiowych, ale także doradzanie przeżywania takich doświadczeń, które umożliwią pełniejsze poznanie świata i samego siebie**. Analiza celów życiowych w kontekście obrazu świata i obrazu własnego „ja”, ukazywanie lub odnajdywanie sensu życia i dążenie do wyższej jego jakości to jedno z ważniejszych zadań tego poradnictwa⁴⁷.

---

⁴⁴ A. Kargulowa, *Poradnictwo jako wiedza i system działań. Wstęp do poradownictwa*, Wrocław 1986; zob. też: A. Kargulowa, *O teorii i praktyce poradnictwa. Odmiany poradowniczego dyskursu*, Warszawa 2004.

⁴⁵ H. Kaja, *Orientacja światopoglądowa...*, s. 20.

⁴⁶ T. Tomaszewski, *Psychologia*, Warszawa 1975.

⁴⁷ H. Kaja, *Orientacja światopoglądowa...*, s. 19.

„Każdy problem osoby niepełnosprawnej, który jest rozwiązywany w trakcie prowadzonej rehabilitacji, zawiera elementy subiektywne, do których trzeba się zawsze ustosunkować” – podkreśla S. Kowalik⁴⁸. Poradnictwo rehabilitacyjne jest nie tylko pomocą w rozwiązywaniu problemów pacjenta, ale rozwiązywaniem ich wspólnie z nim (poradnictwo dialogowe), przy jego aktywnym włączaniu się w ten proces. W ten sposób można doprowadzić nie tylko do sprawienia ulgi osobie z niepełnosprawnością, ale przyczynić się do odzyskania przez nią utraconych szans rozwojowych. Psychologowie zauważają, że w procesie rehabilitacji, który jest czasem reintegracji własnego „ja” przez osobę nie w pełni sprawną, może okazać się niezbędna pomoc doradcy, który będzie potrafił konsekwentnie wspomagać pacjenta w przeformułowaniu wcześniejszej koncepcji życia⁴⁹.

U podstaw poradnictwa życia leży relacja problemu osoby radzącej się i modelu życia, jaki ona preferuje, zakłada, uznaje i chce realizować. Model ten zawiera informacje na temat człowieka i świata społecznego, w którym on żyje. „Stanowi zatem zbiór informacji o sobie i o świecie w odniesieniu do przyjętej koncepcji życia”⁵⁰. W związku z tym ważną kategorią staje się kategoria sensu życia. Poradnictwo życia jest więc o tyle poradnictwem wychowawczym, o ile, zasadzając się na pojęciu życia i koncepcji życia osoby radzącej się, podkreśla, że życie i koncepcja życia tworzą splot warunków, które można nazwać wychowawczymi.

Przyjęcie osobistej perspektywy w rozpatrywaniu problemów osoby niepełnosprawnej jest warunkiem koniecznym do tego, by z nią pracować jak z niepowtarzalną indywidualnością. Ta perspektywa przyczynia się do dostrzeżenia w jednostce w mniejszym stopniu pacjenta, a w większym stopniu człowieka, podmiot, który kieruje się własnym punktem widzenia w rozpatrywaniu swego położenia życiowego. Poradnictwo rehabilitacyjne jest więc szczególną formą partnerskiego obcowania ze sobą osoby niepełnosprawnej i osoby, która stara się jej pomóc w życiu, w pokonaniu różnych trudności wynikających z choroby czy niepełnej sprawności⁵¹.

Poradnictwo rehabilitacyjne – uwzględniając subiektywność, a więc hierarchię wartości, koncepcję życia i światopogląd każdej pojedynczej osoby, której pomaga się w rozwiązywaniu problemów życiowych – implikuje w praktyce humanistyczne metody działania, metodykę opartą na filozofii personalistycznej, a co za tym idzie, staje się działaniem skupiającym się na fundamentalnych dla procesu rehabilitacji kwestiach ideologicznych. W badaniach nad nim preferowane jest na ogół interpretatywne podejście metodologiczne.

⁴⁸ S. Kowalik, *op. cit.*, s. 123.

⁴⁹ *Ibidem*, s. 208.

⁵⁰ H. Kaja, *Wprowadzenie w problematykę...*, s. 9.

⁵¹ S. Kowalik, *op. cit.*, s. 111.

Dzięki docenianiu wartości humanistycznych psychologów rehabilitacji (już na samym początku jej rozwoju) potrafili z dużą wnikliwością opisywać położenie psychospołeczne ludzi niepełnosprawnych. W tym myśleniu dominowały tendencje do zaangażowanego włączania się w rozwiązywanie trudnych problemów osób dotkniętych chorobą, osób z niepełnosprawnością. Zwracano uwagę, że najbardziej istotnym składnikiem praktyki rehabilitacyjnej są zmiany w systemie wartości osób niepełnosprawnych – przeobrażenia niezbędne, aby zaakceptować swoją sytuację, bez czego nie sposób skutecznie „usprawniać”, przywracać zdatność, zdolność, samodzielność, autonomię. Zrobił to także H. Kaja, który określił zasadnicze cele poradnictwa życia, dając w ten sposób wskazówki dla tak realizowanej formy rehabilitacji. Są nimi:

- określenie dążeń osoby radzącej się na tle dążeń zrealizowanych,
- określenie środków realizacji tych dążeń,
- doprowadzenie osoby radzącej się do właściwego nastawienia wobec innych,
- doprowadzenie osoby radzącej się do właściwego stosunku wobec siebie⁵².

Można te wskazania traktować jako instrukcję czy też plan działania doradców rehabilitacyjnych, którzy – jak myślę – nie będą mieć trudności w interpretowaniu słowa „właściwe” w odniesieniu do problemów osób z niepełną sprawnością. Jedną z takich interpretacji z pewnością będzie akceptacja i adaptacja ich do trudnej sytuacji, by w konsekwencji konstruktywnie mogli radzić sobie z ograniczeniami, barierami i dążyć do wysokiej jakości życia, pomimo trudności większych niż mają do pokonania osoby w pełni sprawne.

NOTION OF LIFE IN REHABILITATION COUNSELING

Summary

Rehabilitation counseling, that is counseling offered to people with various disabilities, involves in particular problems related to life understood in its broadest sense. In this context, the article evokes the notion of life counseling developed by Henryk Kaja in the 1970s. Some selected aspects of this concept inspire reflection on the role of counseling in supporting individuals with disabilities.

The article commences with an overview of changes in conceptualizing rehabilitation as a process of restoring ability, aptitude and efficiency. Next, selected issues constituting specificity of rehabilitation counseling are discussed. The core argument of the article outlines the major assumptions of Henryk Kaja's life counseling and his concept of quality life based on consciously oriented development, which includes such standards as richness and variety of subjective experiences, awareness, activity, productivity, morality and comprehensive human relationships. The central role in life counseling is attributed to the system of beliefs based on the values one holds, that is – the worldview that enables the disabled to interpret the sense of life events, including the potential sense of unavoidable suffering. In the context of life and rehabilitation counseling, suffering, disease, and disability, the concept

⁵² H. Kaja, *Wprowadzenie w problematykę...*, s. 15.

of the meaning of life acquires special significance. Its source is rooted in values, and it is through discovering and internalizing them, through engaging thoughts, volition and action that an individual finds out what makes his or her life meaningful. To finish with, the article argues for the validity of life counseling as a part of rehabilitation.

Keywords: rehabilitation, life counseling, quality life, worldview, system of values, sense of suffering